

УДК 349.2

С. М. Мартюшев,

прокурор прокуратури м. Харкова

ГЕНЕЗИС ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглядається історичний аспект формування пенсійного забезпечення працівників. Автором запропоновано власну періодизацію пенсійного забезпечення працівників.

Ключові слова: історичний аспект, пенсія, пенсійне забезпечення, працівники.

Метою статті є дослідження історичного аспекту становлення та розвитку пенсійного забезпечення працівників. Актуальність теми обумовлюється тим, що виявлення витоків та розуміння основних джерел пенсійного забезпечення працівників дозволить краще зрозуміти, які фактори й чинники протягом століть впливали на формування системи пенсійного забезпечення працівників і яким чином це відображено сьогодні. Крім того, вивчення даного питання вкаже на позитивні моменти, які залишилися у нинішній системі пенсійного забезпечення працівників і негативні – тобто перелік прогалин та колізій, які необхідно усунути.

Сприятиме досягненню поставленої мети праці таких науковців, як Л. О. Аксьонова, І. М. Динь, І. Б. Загорулько, О. П. Коваль, Я. В. Ленчик, О. І. Надієнко, Д. В. Полозенко, Т. Л. Федоряка, Л. І. Харитоновна, Л. П. Якимова та ін.

Необхідно зазначити, що періодизація становлення та формування пенсійного забезпечення працівників не є достатньо конкретизованою на сьогоднішній день. З метою формулювання історичного аспекту становлення пенсійного забезпечення працівників пропонуємо наступну періодизацію: 1) I етап (приблизно ХХ ст. до н.е.-1827 р.) - виникнення і розвиток пенсійного забезпечення у формі взаємодопомоги та соціального забезпечення, яке виражалось через відшкодування збитків; 2) II етап (1827 – 1917 рр.) – незважаючи на відсутність конкретних нормативно-правових актів, є потреба у врегулюванні відносин у сфері пенсійного забезпечення; 3) III етап (1917-1991 рр.) – пенсійна система враховувала втрату працездатності та випадки настання інвалідності, але не вік працівників; 4) IV етап (1991-2003 рр.) – спроба створити якісну правову базу пенсійного забезпечення, що провалилася у зв'язку із недосвідченістю у сфері соціальної політики; 5) V етап (2003-позитивно) – період пошуку шляхів удосконалення пенсійного забезпечення, а також побудови ефективного механізму реалізації пенсійного законодавства.

На початкових етапах пенсійне забезпечення проявилось у формі взаємодопомоги. Так, приміром, у Стародавньому Вавилоні на основі взаємної

допомоги виплачувалася компенсація потерпілій особі шляхом розподілу між учасниками при настанні страхового випадку (формування фонду заздалегідь не передбачалось). У Стародавній Індії та давніх іудеїв перші прояви відносин забезпечення (страхування) життя знаходимо у функціонуванні установ, що акумулювали кошти для взаємної допомоги. Соціальне страхування у Стародавньому Римі застосовувалося різними організаціями, корпораціями, колегіями, які об'єднували своїх членів на основі професійних, матеріальних, особистих інтересів. У середньовіччі ідея допомоги знайшла відображення у германських народів у вигляді створення купецьких гільдій, а пізніше цехів. Такі форми страхування закріпили ідею страхування як колективну організацію. Гільдії виконували не тільки функції торгіві, а й релігійні, товариські. Метою їх створення була допомога один одному у випадку хвороби, смерті [1, с. 96-97].

Перші згадки про відшкодування збитків, завданих життю, дійшли до нас із зібрання законів «Руська правда», датованих X-XI століттями. Інша річ, що тоді говорили не про пенсійне, а про соціальне забезпечення. Зокрема, у «Руській правді» було передбачене певне матеріальне відшкодування у випадку вбивства члена общини. Участь членів общин у відшкодуванні завданого збитку передбачалося також у випадку смерті від нападу невідомого вбивці, у випадку смерті внаслідок ненавмисного непередбаченого вбивства, а також тоді, коли вбивство було навмисно скоєне невідомим вбивцею [2, с. 125-126].

За декілька століть здійснювалися перші спроби законодавчого оформлення соціальних програм: за царя Олексія Михайловича в 1650 році була видана Кормча книга, що мала законодавчу силу. За часів царювання Федора Олексійовича в містах було обліковано злидарів з метою надання казенного утримання безпомічним і роботи — працездатним. Фахівці дійшли висновку, що до кінця XVII ст. на українських землях набули розвитку три основних форми соціального захисту: державна, земсько-церковно-парафіяльна та приватна. Хронологічні межі безпосередньо пенсійного забезпечення в Україні визначаються XVI-XVII ст., коли внаслідок соціальних, політичних та ідеологічних причин починається процес його становлення [3, с. 58-59]. Аналіз законодавства цього періоду дозволяє дійти висновку, що більша частина норм регулювала питання матеріального забезпечення військових за віком, у разі інвалідності, а їх сімей — втрати годувальника.

І. Загорулько апелює до того, що матеріальне забезпечення непрацездатних у сучасному розумінні з'являється при зародженні машинного виробництва. Розвиток мануфактур і фабрик віддаляє робоче місце від родинного дому і, тим більше, від сімейного виробництва. Такий розвиток економіки призводить до того, що праця у сімейному господарстві перестає бути основним засобом для матеріального забезпечення родини. Основним джерелом для матеріального забезпечення стає індивідуальна праця кожного з членів родини у роботодавця [4, с. 373].

Отже, перший етап характеризується виникненням і розвитком пенсійного забезпечення у формі взаємодопомоги та соціального забезпечення, яке

виражалось через відшкодування збитків. Згодом формуються спеціалізовані структури, які здійснювали перші спроби законодавчого оформлення соціальних програм. Серед суб'єктів пенсійного забезпечення того часу виступають службовці та їх сім'ї, з одного боку, а держава — з іншого. Головним є те, що саме в той час формується думка громади щодо необхідності допомоги тим, хто того потребує.

Другий етап розвитку пенсійного забезпечення працівників розпочинається з 1827 року і триває до 1917 року.

Затвердження Статуту про пенсії та одноразові допомоги державним (воєнним та цивільним) службовцям імператором Миколою I 6 грудня 1827 року на території Російської імперії, яка у своєму складі зосередила Україну, стало однією з найбільш вагомих подій того часу, які стосувалися пенсійного забезпечення. Дане положення включало в себе три основні ідеї стосовно пенсійного законодавства, а саме: 1) Державне казначейство зобов'язане займатися виплатою як одноразових допомог, так і пенсій; 2) пенсійне забезпечення гарантується сиротам та вдовам цивільних службовців; 3) щодо розміру пенсій, то він повинен визначатися виходячи з розміру окладів, що встановлюються згідно з посадами, пенсій цивільним чиновникам, а не з розміру окладів платні. Також доречним виявляється пригадати, крім названого, окремі статuti, які стосувалися пенсій та одноразової допомоги, загальних умов служби, становища в ієрархії влади, клімату й умов побуту та проживання служителів та чиновників, серед яких: Статут про пенсії та одноразові допомоги по відомству вченому та учбовому, Статут про пенсії та одноразові допомоги по придворному відомству, Статут про пенсії та одноразові допомоги майстрам, підмайстрам й майстровим Імператорської Петергофської гранувальної фабрики [5, с. 239-240].

Запроваджувалось пенсійне забезпечення за старістю в західних областях України, які входили до складу Австро-Угорської імперії. Так, вже в 1898 р. австро-угорським урядом було прийнято рішення про відкриття Кооперативного товариства взаємного страхування «Дністер». Воно здійснювало регулярні відрахування у спеціальні фонди, зокрема: основний, резервний, преміальний, фонд взаємодопомоги членам товариства, фонд нарахованих відсотків по резервах страхових внесків, фонд забезпечення персоналу при нещасних випадках та пенсійний фонд службовців. Розмір останнього у 1907 р. складав 218 тис. крон. На початок ХХ ст. сформувались два концептуальних підходи, коли державне пенсійне забезпечення у формі емеритури поєднувалось з елементами недержавного пенсійного страхування. В той час ще не існувало всеохоплюючої системи пенсійного забезпечення [6, с. 44-45].

Хоча не існує одностайної думки щодо першості законодавчого закріплення основ цього виду страхування, більшість науковців пов'язують його виникнення з діяльністю Отто фон Бісмарка і прийняттям у Німеччині законів про введення пенсій за віком і внаслідок інвалідності в 1889 році. Прийняті закони заснували в Німеччині вперше в історії систему компенсацій втрати заробітку внаслідок

хвороби, трудового каліцтва, інвалідності, природного зносу робочої сили у зв'язку з досягненням похилого віку за допомогою обов'язкового для всіх робітників промисловості соціального страхування, що фінансувалося за рахунок внесків підприємців, робітників, а також державних субсидій. Перший у світі проект обов'язкового страхування за віком та інвалідністю був розроблений в Англії в 1772 р. Проте його підтримала лише нижня палата і не підтримала верхня. Поняття ж пенсії в її сучасному правовому значенні (компенсації за виконання громадського обов'язку) спочатку було закріплене в законодавстві Французької революції (22 серпня 1790 р.) [1, с. 97]. Загалом, можемо зрозуміти, що до початку ХХ століття у більшості країн ще не було прийнято законів про страхування працюючих на випадок хвороби, інвалідності, старості чи безробіття.

Пенсійна система дореволюційного типу була трирівневою. Учасники кас не могли підвищувати суму відрахувань зі свого жалування, уряд ж покривав дефіцит офіцерських емеритальних кас за допомогою емісії цінних паперів, а щодо земств, то вони не хотіли надмірно обтяжувати свої бюджети. Майже неможливо було врахувати випадкові чинники у таких касах (наприклад, перебої у фінансуванні чи смерть учасника тощо). Саме це стало причиною зміни принципів фінансування та виплачування пенсій [7, с. 50]. Отже, можна стверджувати, що в дореволюційний період пенсійна система України була трирівневою (що досить схоже на сучасну пенсійну систему): емеритальна (подібна до солідарної); державна (пенсії військовим та окремим категоріям осіб); накопичувальна (подібна до сучасної). Також варто зазначити про недержавне пенсійне забезпечення, яке відобразилося у 2 системах: накопичувальна (пенсійні каси страхового типу) та розподільча (емеритальні каси).

На східних українських землях, як і по всій Російській імперії, до 1901 року практично не існувало законів про пенсійне забезпечення чи страхування життя. Лише 15 травня 1901 року затверджуються «Тимчасові правила про пенсії робітникам казенних гірничих заводів і рудників, які втратили працездатність», а 2 червня 1903 року - закон «Про винагороду потерпілих внаслідок нещасних випадків працівників і службовців, а також членів їх сімей на підприємствах фабрично-заводської, гірничої і гірничозаводської промисловості». Цей закон вводив особливу відповідальність окремих підприємців за каліцтво на виробництві, однак винагорода за нанесення шкоди працюючим особам, викликаного зниженням чи втратою працездатності, іменувався пенсією [2, с. 126]. Характерною до початку ХХ століття є відсутність законодавчого регламентування відносин, що пов'язані із пенсійним забезпеченням працівників.

Після революції 1905 року, коли працівники почали приділяти увагу соціальним гарантіям та вимагати їх забезпечення, було розроблено проект закону про страхування вже не тільки від нещасного випадку та захворювання, а головне, пенсійного забезпечення. Передбачалось призначення пенсій по

досягненню 55 років, шахтарям — 45 років. У зв'язку із погіршенням політичного стану, перший пакет страхових законів було прийнято лише в 1912 році, в них передбачалось призначення пенсій у розмірі 2/3 заробітку. Законом вперше було введено поняття повної безпомічності (втрата зору, рук, ніг), при якому пенсія призначалась в розмірі повного заробітку. Заслуговує на увагу той факт, що при призначенні пенсій дітям по втраті годувальника, розмір її щорічно переглядався у бік збільшення [8, с. 180-181]. Помітно зростає на законодавчому рівні розуміння широкого спектру соціальних ризиків.

У 1912 році царський уряд провів через Державну думу і Державну раду Закон «Про страхування від нещасних випадків» і «Про страхування на випадок хвороби». В порівнянні з раніше прийнятими законами, в Законі «Про страхування від нещасних випадків» окреслюється більш виражена його соціальна спрямованість: мова в ньому вже йшла не про індивідуальну відповідальність підприємця за заподіяну шкоду, а про страхування, в якому, однак, випадок настання старості не враховувався взагалі. І лише в 1920-х роках «розгорнулася дискусія про необхідність розгляду старості як окремого виду непрацездатності, який потребує пенсійного забезпечення» [2, с. 126].

Отже, другий етап розвитку пенсійного забезпечення працівників (1827-1917 рр.) свідчить про те, що практично не існувало законів про пенсійне забезпечення чи страхування життя, але на початку ХХ століття з'являються перші нормативно-правові акти у відповідній сфері.

Говорячи про третій етап, першочергово варто зауважити, що одним з найважливіших документів про пенсійне забезпечення перших років радянського періоду є положення «Про соціальне забезпечення трудящих» від 31 жовтня 1918 р., яким було встановлено державну допомогу непрацездатним. На підставі цього положення протягом кількох років здійснювалися всі види соціального забезпечення (у зв'язку з «тимчасовою втратою працездатності, безробіттям та ін.), зокрема пенсійне забезпечення. З часом останнє змінюється на соціальне страхування — приймається низка постанов, а саме: «Про соціальне забезпечення інвалідів» від 8 грудня 1921 р. та «Про соціальне забезпечення членів сімей трудящих у разі смерті годувальника сім'ї» від 9 грудня 1921 р. Причинами такої зміни стали перехід державних підприємств на госпрозрахунок і функціонування приватних підприємств. Натуральні форми соціального забезпечення почали замінювати грошовими виплатами — пенсіями [5, с. 241]. Як бачимо, в ті часи намітився, хоч ще і в дуже обмежених формах, перехід до обчислення пенсій з фактичного заробітку працівника. Тоді ж розміри пенсій визначались у відсотках до середньої заробітної плати даної місцевості і не були єдиними для всієї країни.

Вчений В. Шарпаций наголошує, що становлення системи пенсійного забезпечення в УСРР 1919-1929 рр. мало два етапи розвитку, котрі припали на добу воєнного комунізму (1919- 1920) та непу (1921 - 1929). Вони вирізнялися методами, формами і принципами функціонування пенсійної справи. Стаж, освіту, кваліфікацію, а також вікові і соціально-професійні ознаки прохачів не

брали до уваги, крім тих, хто не мав права на «радянську пенсію» (священники, колишні поліцейські чиновники, тюремні охоронці тощо). Пенсії (не залежно від їх розмірів та видів) виконували функцію соціальної допомоги для різних категорій (інвалідів, червоноармійців та їхніх родин, учених), які не мали інших засобів існування [9, с. 81-82]. Звідси випливає, що це, у більшій мірі, був політичний хід правлячої партії, що зараз, незалежно від домінуючої партії, являється нормою соціальної держави і громадянського суспільства.

Подальші зміни пенсійного забезпечення знайшли своє відображення у прийнятому в 1964 році Законі «Про пенсії і допомоги членам колгоспу». Згідно Закону право на пенсійне забезпечення набули колгоспники, яким прийшлося чекати пенсій майже 30 років. Вказаним Законом з 1965 року регламентувалася можливість виходу на пенсію чоловіків-колгоспників після досягнення ними 65 років, а жінок-колгоспниць - з 60 років, і лише з 1968 року вікові межі отримання пенсій за віком колгоспниками були знижені до рівня, що був встановлений для державних службовців і робітників більшості галузей народного господарства [2, с. 127-128]. Таким чином, акцентується увага на принципах соціальної справедливості і рівності при призначенні пенсій різним категоріям працівників.

Трансформаційні процеси у соціальній, політичній, культурній та економічній сферах життєдіяльності в СРСР почали відбуватися саме у 80-х роках ХХ століття. Актуальним постає в той час і питання перетворень у пенсійному забезпеченні. Закон «Про пенсійне забезпечення» було прийнято Верховною Радою Радянського Союзу у травні 1990 року. Головною особливістю можна відзначити створення Пенсійного фонду як принципово новітнього економічного інституту, який перебрав на себе функцію виплати пенсій. Якщо звернутися до статті 8 вищезазначеного закону, то можна віднайти положення про те, що Пенсійний фонд як незалежна фінансова інституція, що утворюється в результаті акумулювання коштів державного бюджету та виплат громадян, організацій, підприємств, установ фінансує державні пенсії [6, с. 45-46]. Отож, в умовах тоталітарно-планової економіки пенсійне забезпечення передбачало поєднання принципів соціального страхування і соціальної допомоги. «Одержавлення» і «монополізація» пенсійного забезпечення стали наслідком того, що основним власником засобів виробництва являлася держава, а тому економічна і фінансова відповідальність стосовно забезпечення соціальних ризиків була покладена на неї. Було фактично цим започатковано закладення страхових основ у розбудові пенсійної системи України.

Отже, третій етап розвитку пенсійного забезпечення працівників розпочався після політичних подій 1917 року і тривав аж до здобуття Україною незалежності. Характерним було те, що дана пенсійна система враховувала втрату працездатності та випадки настання інвалідності, але не вік працівників. Згодом соціальне страхування перетворюється на державне забезпечення. Сам факт проголошенні державою пенсійного забезпечення населення виконував дві важливі функції: стабілізації суспільного миру і формування у свідомості широких мас лояльного ставлення до радянської політичної системи влади.

З 1991 року перед державою постало питання розроблення національного законодавства з пенсійного забезпечення та нової стратегії соціального захисту, які б відповідали ринковим умовам, забезпечували кращу соціальну захищеність пенсіонерів. Першим кроком у цій надзвичайно складній роботі стало прийняття 5 листопада 1991 р. Закону України «Про пенсійне забезпечення». З ухваленням цього Закону національна солідарна пенсійна система започаткувала свій перехід до функціонування на страхових засадах, коли у грудні 1990 р. було створено Українське республіканське відділення Пенсійного фонду СРСР, на базі якого у січні 1992 р. сформовано Пенсійний фонд України. Тоді ж було створено незалежну від держбюджету систему фінансових потоків, цільовим призначенням яких стало пенсійне забезпечення громадян. Водночас цей Закон майже нічим не відрізнявся від аналогічного Закону СРСР 1990 р. Винятком стало істотне розширення пільгових категорій пенсіонерів, які одержали право на достроковий вихід на пенсію [5, с. 244]. Найбільш вагомим недоліком цього Закону було те, що він не враховував демографічного чинника під час створення пенсійної системи, що й зумовило існуючі на сьогодні проблеми в пенсійному забезпеченні працівників.

Як свідчать дані, у міру ускладнення соціально-економічної ситуації в Україні різниця між доходами і видатками почала скорочуватись. Якщо в 1992-1994 рр. стан Пенсійного фонду не викликав ніяких тривог, то в 1995 р. він дещо погіршився - заборгованість із виплати зарплати, індексування пенсій негативно вплинули на фінансовий стан Пенсійного фонду. Пенсійна криза почала проявлятися на четвертому році незалежності України [6, с. 47-48]. Головною проблемою на тоді, яка існувала в пенсійній системі України, був її обов'язок за рахунок внесків, сплачених на пенсійне страхування, здійснювати низку соціальних виплат.

Фактично перший крок у цій справі було зроблено Указом Президента України «Про впорядкування сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування та раціональне використання коштів Пенсійного фонду» від 4 липня 1998 р. Відповідно до Указу збір на обов'язкове державне пенсійне страхування починає нараховуватись на всі види виплат, що належать до витрат на оплату праці найманих працівників, а не лише на ті, що підлягають обкладенню прибутковим податком з громадян. Наступним кроком на шляху реформування пенсійного забезпечення та стабілізації фінансового стану пенсійної системи стало розмежування джерел фінансування виплат з Пенсійного фонду [6, с. 50-51].

Отже, четвертий етап розвитку пенсійного забезпечення (1991-2003 рр.) характеризується рядом реформ у сфері пенсійного забезпечення працівників. Тим не менш, незважаючи на новостворену правову базу, недосвідченість у сфері соціальної політики не призвела до позитивних змін щодо пенсійного забезпечення працівників.

Прийняттям парламентом України законів «Про недержавне пенсійне забезпечення» та «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у

липні 2003 року обумовлений п'ятий етап формування та становлення пенсійного забезпечення. Даними законами було встановлено структуру пенсійної системи, яка поділяється на три рівні. Особам, які втратили годувальника, непрацездатним громадянам похилого віку, інвалідам надаються кошти у вигляді компенсаційних витрат, звичайних та додаткових пенсій та надбавок і підвищень до останніх [5, с. 244]. Це дозволяє стверджувати, що відбулося зародження реального базисного компоненту системи соціальної захищеності населення – пенсійного забезпечення.

Сутність загальнообов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування, відповідно до чинного законодавства, полягає в тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи зосереджується у Накопичувальному фонді, обліковується на індивідуальних рахунках і є власністю громадян, які або на користь яких сплачувались внески. В подальшому кошти інвестуватимуться в економіку країни для отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляції [6, с. 54].

Державна солідарна система побудована за принципом солідарності поколінь — працююче населення забезпечує непрацююче. Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні мала запрацювати ще у 2007 році [10, с. 19-20]. На жаль, цього не сталося, хоча необхідну нормативно-законодавчу базу сформовано було ще декілька років тому з прийняттям Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення». В останньому було визначено три види фондів: 1) відкритий пенсійний фонд, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи; 2) корпоративний пенсійний фонд, засновником якого є юридична особа — роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців; 3) професійний пенсійний фонд, засновником якого можуть бути об'єднання юридичних осіб — роботодавців, об'єднання фізичних осіб.

Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, яке виступає наразі базисом пенсійної системи України з 2004 року є наслідком перетворень радянських «пережитків» пенсійного забезпечення. Його зміна та покращення змусять модифікувати рівновагу соціально-економічних інтересів у державі, що проявиться у: 1) активації поштовху до роботи та підвищенні платні за неї; 2) кардинальній зміні у бік зростання доходів пенсіонерів; 3) злитті добровільних і обов'язкових накопичень та вкладів на соціальне страхування і як результат диверсифікувати ресурси фінансування пенсій; 4) створити умови для найбільш коректної залежності пенсій від персональних страхових вкладів осіб, які є застрахованими [11, с. 9].

Знавець права О. Коваль відзначає, що проведення пенсійної реформи в сучасній Україні ускладнюється й місцем останньої в глобальних соціально-економічних процесах і світовому поділі праці. Так склалося, що Україна, зробивши значний прорив щодо переходу до ринкової економіки, не змогла значною мірою використати можливості, які дає постіндустріальний світ. Відсутність відповідної ідеології та нерозуміння важливості систем соціального

захисту як чинника економічного розвитку ускладнює їх адаптацію до новітніх реалій, і «вікно можливостей» у сфері реформування пенсійної системи дедалі звужується [12, с. 4]. Це, у свою чергу, зумовлює потребу ясного і чіткого розуміння ризиків, пріоритетів і результатів реформування системи соціального захисту, перш за все, її пенсійної складової. Кожне реформування, особливо пенсійне, обов'язково є сприятливим до підвищення ризиків і загроз тим чи іншим аспектам суспільного буття.

Отже, дослідивши та проаналізувавши п'ятий етап становлення та розвитку пенсійного забезпечення працівників, розуміємо, що для нього характерним є розроблення базового пенсійного законодавства, яке завершилося з ухваленням Верховною Радою України законів «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення», якими було остаточно визначено трирівневу структуру національної пенсійної системи, що є наслідком еволюційного перетворення інституту пенсійного забезпечення радянських часів, її удосконалення має змінити баланс економічних і соціальних інтересів у державі.

Отже, можемо підвести підсумки, що сутність правового забезпечення працівників і його роль на різних етапах розвитку суспільства змінювалася відповідно до пануючої в суспільстві ідеології, політичної ситуації, виробничих відносин. Починаючи ще з давніх часів, було закладено основи появи пенсійного забезпечення працівників, що було зумовлено соціально-побутовими потребами, які були необхідні для задоволення, щоб жити. З тих часів до початку ХХ століття пенсійне забезпечення працівників набуло основних рис і сформувалося у першому своєму вигляді, про що свідчить прийняття перших нормативно-правових актів у даній сфері. Провівши аналіз і виділивши періодизацію становлення та розвитку пенсійного забезпечення працівників, ми дійшли висновків, що наразі необхідним є реформування пенсійної системи в напрямі прискорення запровадження обов'язкового накопичувального рівня пенсійного забезпечення, що ускладнюється й місцем останньої в глобальних соціально-економічних процесах і світовому поділі праці.

Література:

1. Динь І.М. Історія становлення та розвитку пенсійного страхування як складової частини соціального захисту / І. М. Динь // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Екон. науки. – 2009. - № 26. – С. 96-99.
2. Трубич С. Пенсійне забезпечення населення України в системі соціального страхування: еволюційні аспекти / С. Трубич, М. Ріппа, О. Демуш // Наук. зап. Терноп. держ. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Сер.: Економіка. – 2003. - № 15. – С. 125-130
3. Надієнко О.І. Історико-правовий досвід пенсійного забезпечення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vzjui/2009_2/2009_2_8.pdf

4. Загорулько І.Б. Історія розвитку пенсійного забезпечення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/15_4/372_Zagorulko_15_4.pdf
5. Оклей І.В. До питання становлення і розвитку законодавства про пенсійне забезпечення: історико-правовий аспект // Вісник Академії правових наук України. - 2006. - №2 (45). - X. : Право, 2006. - С. 237-245
6. Ріппа М. Становлення системи пенсійного забезпечення України: нормативний і соціально-демографічний аспекти / М. Ріппа // Світ фінансів. – 2009. - № 1. – С. 44-55
7. Як планували пенсійне майбутнє наші предки / Підгот. Х. Талалай // Соц. захист. – 2008. - № 3. – С. 49-52
8. Харитоновна Л.І. Шляхи вдосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні: історичний аспект / Л. І. Харитоновна // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави: Матеріали II Всеукр. наук. конф. молодих науковців, аспірантів і студентів, Одеса, 5-6 груд. 2003 р. - О. : Юрид. л-ра, 2004. - С. 180-181
9. Шарпатий В.Г. Формування системи пенсійного забезпечення в УСРР (1919-1929 рр.): соціально-історичний аспект / В. Г. Шарпатий // Наука. Релігія. Сус-во. – 2006. - № 2. – С. 73-83.
10. Полозенко Д.В. Розвиток пенсійної системи України / Д. В. Полозенко // Фінанси України. – 2009. - № 10. – С. 18-26
11. Чугунов І.Я. Розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні / Чугунов І.Я., Сурінова О.В. // Наук. пр. НДФІ. – 2008. – Вип. 4. – С. 3-9
12. Коваль О.П. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України : аналіт. доп. / [О.П. Коваль; за ред. Я. А. Жаліло]; нац. ін-т стратег. дослідж. – К.: НІСД, 2012. – 106 с.

Мартюшев С. М. Генезис пенсионного обеспечения работников

В статье рассматривается исторический аспект формирования пенсионного обеспечения работников. Автором предложено собственную периодизацию пенсионного обеспечения работников.

Ключевые слова: исторический аспект, пенсия, пенсионное обеспечение, работники.

Martyushev S. M. Genesis of employees pensions

The article deals with the historical aspect of the formation of employees pensions. The author gives his own periods of employees pensions.

Keywords: historical perspective, pension, pensions, workers.